

для перезавантаження комп'ютеру, стало ім'ям бога вогню в давньоримській міфології.

Таким чином, в антономастичному словотворенні спостерігаємо також розподіл всіх одиниць на дві групи – міфологічні та міфологізовані. До останньої групи відносяться такі поняття, що відбивають архетипізоване уявлення пересічних громадян про ту чи іншу відому людину. Деякі антономастичні одиниці створюються за аналогією до вже існуючих одиниць (*Baby Bills*), інші стають центрами словотворення (*McDonald, Uncle Tom, Dell, Google, Silicon*). Внесок антономастичних одиниць у словниковий склад зростає саме за рахунок новоутворень, які виникають на їх базі. Визначення основних тенденцій розвитку антономастичного словотворення вважаємо перспективним напрямком подальшого дослідження.

Література

Жапов В.В. Особенности эволюции ВЕ как социального явления на современном этапе // Вестник МГУ. – 2001. – №1. – С.55-63. *Зацний Ю.А., Янков А.В.* Інновації англійської мови ХХІ століття: Англо-український словник. - Вінниця: Нова книга, 2008. – 360с. *Олійник Т.С.* Семантичні та функціональні характеристики символічних власних імен в сучасній англійській мові. - Автореф. дис.... канд. філол. наук: 10.02.04 / Київський нац. ун-т ім. Т. Шевченка.– К., 2001. – 20с. *The Oxford Dictionary of New Words* / Ed. by E. Knowles, J. Elliott. – Oxford, New York: OUP, 1998. – 357 p. *The Oxford Dictionary of New Words* / Compiled by S. Tulloch. – Oxford, New York: OUP, 1992. – P.V – VI.

КОЗЛОВА Т. О.

(Запорізький нац. ун-т)

ГЕНЕТИЧНА ДЕФІНІЦІЯ ТА ЗАСОБИ ЇЇ ВИЗНАЧЕННЯ

My contribution attempts to trace the ways of semantic development for a set of Proto-Indo-European roots and find a unifying meaning which seems to be immune to historical changes and cultural variation of the systems which incorporated them.

Key words: *Proto-Indo-European roots, genetic definition, etymon, language and culture universals.*

1. Питання, що стосуються процесів та механізмів формування понятійних категорій, не втрачають *актуальності* як у логіці, так і в лінгвістиці. Результати зіставлення сутностей та усвідомлення спільних властивостей об'єктів зрештою актуалізуються у єдності/варіативності мовного узусу (розвитку полісемії, різноструктурних позначень певних сегментів семантичного простору). Дослідження генези значень окремих мовних одиниць та їхніх розрядів – один із можливих шляхів, аби відповісти на питання про іманентний зміст поняття,

яке інкорпорує низку ознак, що суттєві для виділення *genus proximum* та *differentia specifica*. Проте одиниці мови лише опосередковано подають характеристики об'єктів позамовної реальності.

За твердженням В. фон Гумбольдта, мови відрізняються “баченням” світу, своєю “внутрішньою формою”, і саме на розбіжностях формування понять та класів ґрунтуються відмінності окремих мов світу. Усі сучасні форми класифікації об'єктів мають витоки в архаїчному минулому, хоча й не детермінуються ним. Усвідомлення того факту, що через аналіз мови можна знайти не тільки певне співвіднесення сутностей світу, але й пояснення того, чому таке співвіднесення виникає, спонукає мовознавців звернутися до вивчення архаїчних одиниць з метою реконструкції лексики та понять культури (А. М. Афанасьєв, Е. Бенвеніст, Т. В. Гамкрелідзе та В. В. Іванов, В. Ілліч-Світич, М. М. Маковський, О. М. Трубачов, Ж. Рокорну), опису комунікативних елементів глибокої діяхронії (Т. М. Ніколаєва, Fr. Adrados, К. Brugmann, А. Castairs-McCarthy, J. Gonda, А. Liberman), а також дослідження семантичних закономірностей у розвитку слів різних мов (А. М. Безпаленко, І. Буніятова, В. В. Левицький, В. М. Манакін, О. Д. Огуй, Т. О. Черниш, див. також [Очерки 2005]). У сучасній науці визнається, що найвагомим джерелом семантичних універсалій є інтернаціональність законів мислення [Левицький 2006, с. 401]. Але це все ж не виключає можливості розвитку мовно-культурної варіативності. Тож постає *питання* про закономірності формування смислових компонентів загального характеру, які властиві не лише окремим словам та їхнім формальним парадигмам, а й численим розрядам мовних одиниць (безвідносно до конкретних засобів їх вербалізації). (1) Що саме являє собою, і (2) яким чином може бути виявлена та загальна ознака, той загальний мотив, до якого приєднуються інші характеристики, які комбінуються та вступають у відповідні відношення, і зрештою, формують відповідні категорії?

Ця стаття має на *меті* аналіз витоків окремого сегменту і.е. лексико-семантичного простору, який співвідноситься з однією із центральних філософських категорій (‘ціле’). Оскільки центральним завданням роботи є пошук *загального* семантичного компоненту, ми свідомо намагаємося відійти від принципів генетичного та хронологічного розподілу мовного матеріалу. Як *джерела* використані авторитетні лексикографічні довідники в [Рокорну 1959; Левицький 2000 – 2001; ОЕД 2004; Фасмер 2007; Дворецкий 2008 та інші]. *Матеріал* дослідження охоплює 22 і.е. кореня та їх континуанти в класичних, германських, романських, слов'янських та інших індоєвропейських мовах (загалом 1260 одиниць). Основними критеріями відбору і.е. коренів були такі: активність у процесах рефлексії, наявність продовжень у різних індоєвропейських мовах; продуктивність континуантів у процесах словотворення та семантичного розвитку; наявність дериватів із семантичною ознакою ‘цілий’.

Вважаємо, що аналіз первісної моделі наповнення низки споріднених коренів різних мов уможливорює визначення *генетичної дефініції* - певного принципа, який породжує семантичні зв'язки, джерела, із яких вони впливають. Слід усвідомлювати, що надзвичайне різноманіття форм

вербалізації, яке породжується ідіоматичністю мови, неможливо узагальнити чи об'єднати на підставі однієї схеми або формули, але це не виключає можливості виявити загальний принцип, за яким мова діє в процесі систематизації сутностей світу.

2. 0. Пошук визначення та спроба верифікації *генетичної дефініції* передбачає такі етапи: (1) інвентаризацію і.е. коренів, продовження яких у різних мовах містять у власній семантичній структурі компонент ‘цілий’; (2) систематизацію компонентів дивергентної зони і.е. коренів із вихідним значенням “цілий”; (3) аналіз номінативного простору дериватів зазначених і.е. коренів; (4) систематизацію значень основного корпусу дериватів і.е. коренів, рефлексія яких у той чи інший спосіб призвела до формування репрезентантів “цілого”, з метою визначення (а) ланцюгів семантичних переходів від різних етимонів до єдиного семантичного терміналу (конвергентної зони), (б) угруповання виділених семантичних ознак у макросеми, (в) моделювання гіпотетичного інваріантного комплексу ознак, яким мають задовільняти члени категорії.

2. 1. Перший етап аналізу – інвентаризація і.е. коренів, деривати яких в різних мовах містять семантичний компонент ‘цілий’. (Примітка: тут і далі наводиться форма кореня без його варіацій за рахунок поширювачів, альтернацій, скорочень, подовжень тощо, наприклад, *ap-*/apo-, ap-u-, po(s)-, po-sinere-, pu-*). Семантичний розвиток в напрямку “цілий” спостерігаємо в і.е. коренів з такими реконструйованими значеннями: (1) “від, із середини” – *ap-**; (2) “набухати, набрякати, зростати, поширюватися” – *keuə-**; *teuə-**; (3) “робити, виробляти” – *op-1**; (4) “наповнювати” – *pel-1**; (5) “бажати, жадати” – *lē(i)-1**; (4) “закручувати, загинати, загортати, крутити/ся” – *gēu-**; *kert-**; *(s)ner-2**; (5) “рухатися; рік” – *at-**; (6) “міцний, твердий, щільний, могутній” – *deru-/dr(e)u-**; *deu-2**; *stēib(h)-**; (7) “здоровий” – *sāno-s-**; (8) “якісний, добрий, неушкоджений” – *su-**; (9) “такий самий, подібний, один” – *sem-2**; (10) “один” – *kai-1-**; (11) “здоровий, неушкоджений” – *kai-lo-**; (11) “один, сукупний, цілісний” – *solo-**; (13) “два, разом, обидва” – *uǝ̃-1-**; (14) “інший” – *al-**; (15) “торкатися, тримати” – *tag-.** “Цілий” може бути одним із значень або компонентом значення в термінальній семантичній структурі й корелює із:

(1) дериватами від етимонів з вихідним значенням “цілий” (і.е. *kai-lo-* > ст.сл. *cēlu, cēljo, cēľ, cēlostь*, укр. *цїлий*, пол. *cały*, болг. *цял*, срб./хрв. *цїо, цїјела*, слов. *cel*, чес., слвц. *cely*, в.-луж. *суły*, н.-луж. *сely*, гот. *heils* “цілий”, шв. *hel* “цілий, весь”, дан. *heel*, англ. *whole*, а також д.рус. *цѣль, цѣлизна*, рос. *цельё, целок, целик, цельй, целизна* та інші [див. докл. Козлова 2009 (а)]; і.е. *solo-* > лат. *solus, a, um* “цілий, повний”, *solidus, a, um* “щільний, твердий, міцний”, *solidum, ī* “щільна речовина” ін., а також продовження (в тому числі і запозичення) у гр. *holos/oulos* “цілий, весь”, *to holon* “світ”, санскр. *sarvas* “цілий”, *sarpis* “чисте масло” [див. докл. Козлова 2009 (б)];

(2) продовженнями етимонів із різноманітним вихідним значенням (і.е. *teuə-* “набухати, набрякати” > лат. *tōtus* “увесь, повний, сукупний, цілий”; і.е. *uǝ̃-1-* “два, обидва” > лит. *visas* “увесь, цілий”, лат. *viss* “весь, цілий”, д.прус. *wissa-*

“увесь”, ц.сл. *vṛṣṣ* “увесь, цілий; той, що з усіх боків розходить, розступається; великий, масивний”, д.інд. *viśva(s)*- “кожний, весь, цілий”, авест. *višpa-*, д.перс. *vispa-* “цілий”; і.є. *pel-*₁ “наповнювати, повний” > д.ірл. *(u(i)le* “цілий”; і.є. *kai-1-* “один, сам” > д.інд. *kēvalaḥ* “будь-хто, інший; самостійний, один; цілий; повний, абсолютний”);

(3) дериватами від етимонів, що спричинили приховану генезу семантичної ознаки (і.є. *apo-* “від; з” > лат. *pu* “відвернутий” > “позаду” > *puppis* “корма” > (поет.) “корабель” = ‘ціле’);

(4) етимонами, подальшу семантичну рефлексацію яких в напрямку ‘цілий’ умотивовано морфологічно (і.є. *tag-* “торкатися, тримати” > і.є. **ṇ-tag-ro-* [ṇ- “no”] “неторкнутий, непорушений” > лат. *integer* “неторкнутий, цілий, повний, завершений, чесний” > англ. *entire, integer, integrate, integrity* та інші).

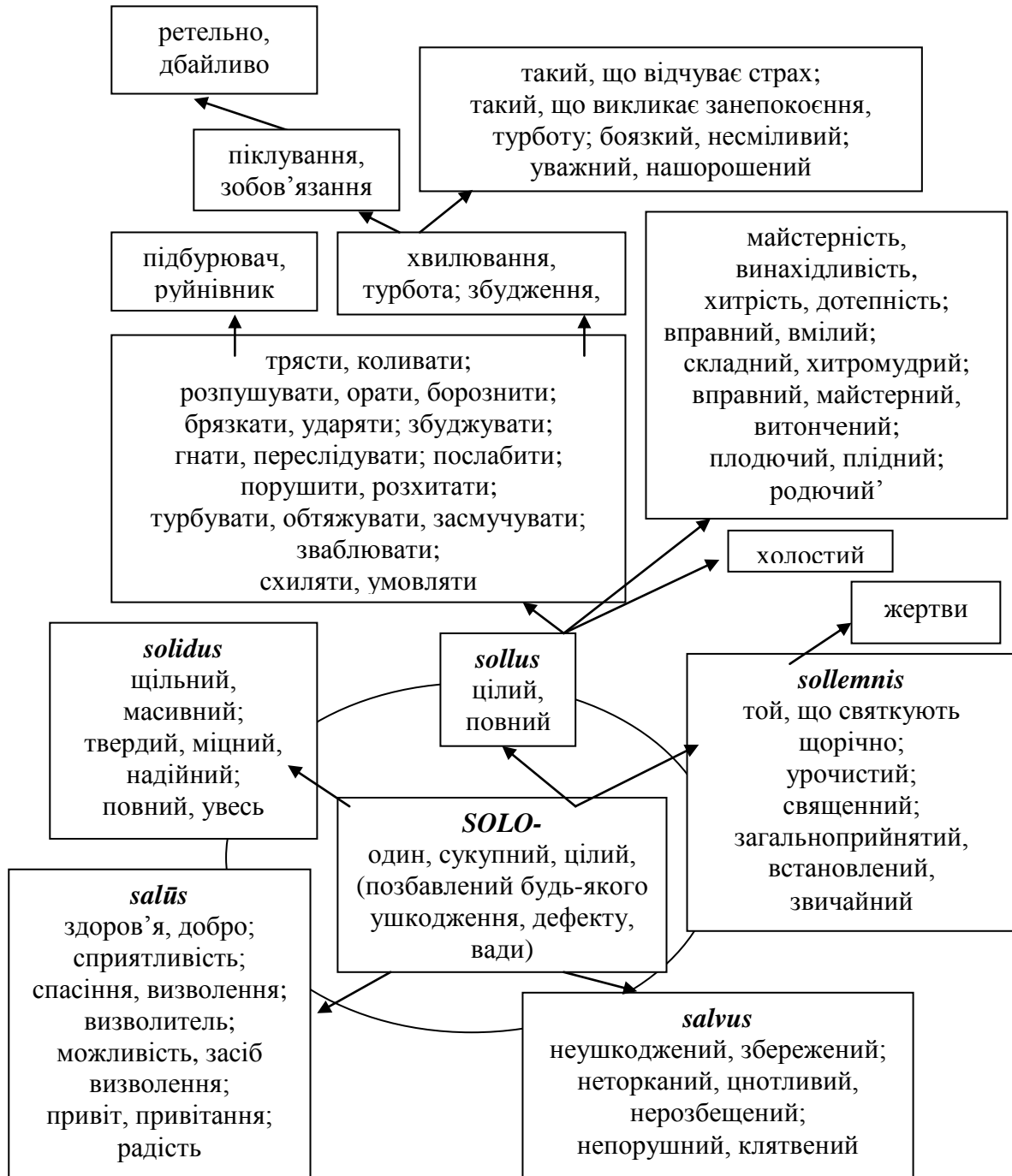
Спостерігаємо різні типи кореляцій між семантичним етимоном та терміналом, що встановлюються внаслідок (А) дивергенції вихідного значення та (Б) конвергентних процесів семантичного розвитку:

(А) і.є.	> герм. <i>*hailithō</i> > д.англ. <i>hēlth</i> > англ. <i>healthy</i> “здоровий”; > герм. <i>*hailagōn</i> > д.англ. <i>hālig</i> > англ. <i>holy</i> “святий”; > герм. <i>*hailaz</i> > д.ск. <i>heill</i> “здоровий” > д.англ. <i>hāl</i> > англ. <i>whole</i> “цілий”;
<i>kai-lo-</i>	
“цілий”	

(Б) і.є. <i>deru-</i> “дерево, міцний”	> н.перс. <i>durust</i> “здоровий” > “цілий”; > лат. <i>sānus</i> “здоровий” > “цілий”; > лат. <i>tōtus</i> “весь, сукупний” > “цілий”.
і.є. <i>sāno-s</i> “здоровий”	
і.є. <i>teuə-</i> “набрякати”	

2. 2. Другий етап аналізу має на меті систематизувати значення дериватів і.є. коренів із вихідним значенням “цілий” - *kai-lo-**; *solo-** (далі наводимо лише фрагмент аналізу і.є. *solo-*). Продуктивність деривації цих коренів - етимологічно неізолювана. Дослідниками визнано надійність германо-балто-слов'янської ізоглови від і.є. *kailo-* [Очерки 2005, с. 224, також Козлова 2009 (а)]. В результаті розвитку зазначених і.є. коренів індоєвропейські мови мають розвинену дивергентну зону - систему прямих та опосередкованих дериватів (див. наведені вище приклади) з різним семантичним обсягом та змістом. Від етимону і.є. *solo-* спостерігаємо формування численних продовжень в латинській мові (Рис. 1). Виділені семантичні елементи систематизовані у макросеми для моделювання гіпотетичного інваріантного значення, яке б (по можливості) охоплювало значення усіх корелятивів: ‘міцність’ + ‘твердість’ + ‘єдність’ + ‘континуальність, повторюваність’ + ‘наповнення’ + ‘відтвореність’ + ‘масивність’ + ‘надмірність’ + ‘позитивність’ + ‘вплив’ + ‘лікування’ + ‘коливання, вібрація’ + ‘роз’єднання’ + ‘відхилення’ та інші > ‘позбавлений будь-якого ушкодження, дефекту, вади’ (Єдність = Одноелементність) + ‘той, що позбавляє ушкодження, дефекту, вади’ (Об’єднанність = Неподільна Багатоелементність) > ‘один, що складається з частин, відокремлення яких суперечить сутності або функціональній придатності одного’ > ‘один-багато’

Рисунок 1. Рефлекси і.е. *sol/o-* * в латинській мові та їх семантичні деривати

Інваріант має бути актуалізованим у певних сферах концептуалізації досвіду людини, відносно яких він і визначається. Вербальна актуалізація має бути *панхронічною*, тобто позачасовою, властивою людським мовам незалежно від характеру генетичних відношень між ними. Проте *засоби* актуалізації інваріантного значення варіюються залежно від типологічних особливостей мовної системи.

2. 3. Третій етап аналізу полягає у виявленні номінативного простору дериватів і.е. кореня. Так, наприклад, результати аналізу продовжень і.е. *kailo-* в російській мові XIX ст. (і.е. *kailo-* > д.рус. *цѣль*, рос. *цел-*) показали, що навіть на рівні системної периферії - в російських діалектах та термінологічних підсистемах - реалізуються інваріантний мотив 'один-багато', оскільки діалектизми та терміни є найменуваннями різноманітних індивідуалізованих об'єктів, а також сукупних множин. (Примітка: відібрані одиниці та їх семантизація наводяться за даними словника В. Даля, орфографія зберігається):

(а) кулясті, переважно дрібні сутності (*целик*, *целичок* вологодськ. "гриб, березовичок", *целок* "яйцо, без трещины", *целуха*, *целушка* "выпускная яичница, глазунья", *целковый*, *целковник*, сибірськ. *целкач* "рублевик, серебряный рубль", *цельши* "гриб", *цельшии* "ягоды непомятые; яйца не побитые");

(б) циліндричні об'єкти (*цельё* "дрова кругляки, неколотые", *цельный рукав пожарной трубы* "круглый, тканый дудкою");

(в) товсті-пласкі об'єкти, верстви (*глиняный целик* "обширный пласт большой толщины", *целик руды* гірнич. "отработанный кругом толстый пласт, рудный остров");

(г) тонкі-довгі об'єкти (*угольный целик* "слой, столб, пласт");

(д) масивні об'єкти (*целик* "один цельный каменisha, монолит", *целик* вятськ. "большой снежный сугроб", *цельник* арханг. "неразбитая огромная льдина", *цельник* рязан. "горбушка хлеба");

(є) конгломерації з аморфною (рідинною, сипкою, в'язкою) або важкопрохідною структурою (*цельё* сер. східн. "зерновой немолотый хлеб", *целизна*, *целина* "земля вовсе никогда непаханая или уже задернелая, особенно заковылившая, оброс").

Аналогічні кореляції з 'один-багато' спостерігаємо і в корпусі латинських продовжень і.е. *sol/o-*: серед іменників наявні позначення щільної речовини; укріплення, щільності, згущення; твердої субстанції, твердої землі; основи, опори, підпори; цілої, повної суми, капіталу; чогось однорідного, виготовленого з однорідної речовини, матеріалу тощо. Наведемо окремі приклади: *sollifereum*, *ī* "спис, зроблений із чистого заліза", *solidipēs*, *pedis* "однокопитний", *solidum*, *ī* "щільна речовина", *sollemne*, *is n* "жертви", *caelebs* 'холостий'. Пор. сполучення англ. *solid* "щільний, однорідний" з назвами речовин, множин, масивних об'єктів: сукупність - (воєн.) *solid square*, *solid party*; колір - *solid colour*, речовина - *solid fuel*, *solid gold*, *solid meal*; темпорально-просторова ділянка - *solid grounds*, *solid line*, *solid hour*, а також *solid* "порода, масив (вугілля або руди)".

Таким чином, продовження і.е. коренів із значенням "цілий" корелюють із найменуваннями об'єктів, які мають багатоелементну структуру, неподільних сутностей, речовин, сукупностей, а також масивних або індивідуальних об'єктів, що виділяються із сукупної множини подібних. Цілком зрозуміло, що в даному випадку лексичну репрезентацію інваріантного мотиву безпосередньо

пов'язано з *категорією класу, а не категорією числа*, незважаючи на їхній синкретизм.

Так само інваріант 'один-багато' актуалізується опосередковано *через категорію класу* в різноструктурних мовах. В пулар-фульфульде [Коваль 1996, с. 135 - 137], сингулятивом оформлюються назви речовини (*ndi'am* "вода", *ci'am* "дощова вода", *'ii'am* "кров", *end'am* "грудне молоко"), сипких та в'язких сутностей (*conndi* "борошно, порошок", *mboyri* "рідка каша, куліш"), сукупностей (*sukun(n)du* "волосся на голові людини"). Оформлення по плюральному класу мають багатоелементні артефакти (*jogord'e* "кліщі", *cancord'e* "гребінець"), сукупності (*leeb'i* "волосся на тілі людини"). Цікаво, що для позначення 'один-багато' може застосовуватися "нашарування" сингулятивного показника на плюральну форму (*ceede* "мушлі каурі; гроші" > *seedere, seerre* "одна мушля"). Сингулятивне позначення мають назви елементів плоских, масивних, циліндричних. Індивідуалізованими є позначення тонких-довгастих та дрібних-кулястих сутностей (пор. приклади вище). Важливо, що *за іншими класифікаційними ознаками сингулятив оформлюється рідко*. Як бачимо, певні семантичні класифікативні ознаки якнайтісніше пов'язані з сингулятивізацією, а вибір сингулятивних форм зумовлений субстанціональними властивостями позначуваного об'єкта (неподільність, міцність, випуклість).

Таким чином, значна частина екстенціоналу 'цілого' виявляється панхронічною. Чи є таким інтенціонал (сукупність ознак, що профілюються на сутності класу)?

2. 4. Четвертий етап аналізу спрямовано на систематизацію значень основного корпусу дериватів і.е. коренів, рефлексія яких (у той чи інший спосіб) призвела до формування репрезентантів "цілого". Оскільки формат цієї статті не дозволяє представити повний набір семантичних компонентів, наведемо лише фрагмент. Деривати і.е. *keuə-* "набухати, набрякати" співвідносяться з такими ознаками: ЯКІСТЬ (міцний, твердий) - д.інд. *śv-āyati* "міцний", *śaviṣṭha-* "надпотужний", літ. *šaiūnas, šaunūs* "міцний" + (високий статус, влада) - д.інд. *śavas-* "сила, мужність", *śāvīra-* "могутній", можливо гр. *κάρωρος*, д.інд. *śvā-trā-* "сила; могутність, влада"; літ. *rašūne* "влада, сила"; гр. *κῆριος* "влада, сила, хазяїн", *κῆρος* "влада, сила, вплив" > д.англ. *cirice*, англ. *church* + (вправність) - гр. *ἔμπαιος* "вдалих, вмілий" + РОЗМІР (великий) - д.інд. *śūra-* "міцний, великий", корн. *caur* "гігант" + ЯКІСТЬ (грубий) - д.ісл. *hūnn* "шмат, колода, цурка" + (довгастий, 'той, що росте, поширюється від центру') - ан.сакс. *hoss* "гілка" + СТАН (процвітання, розквіт) - д.інд. *śu-ná-* "зростання, рятунок, процвітання, удача" + ФОРМА (випуклий) - авест. *spā(y)* "спухати, запухнути", д.інд. *śūnā-* "пухлий", *śō-pha-* "набрякання, шмат, зростання, виразка, болячка", гр. *κνέω, ἔκνῶ* "бути вагітною", уел. *суw*, гр. *ἔγκυος* "вагітна", лат. *cumulus* (**kū-me-los* "припухлість") "купа, кучугура", *inciēns* "вагітна" + (угнутий, порожній) - д.інд. *śuṣi-* "порожнина, западина", *suṣirā-* "порожнистий; порожнина", *śuṣi* "порожнистий, угнутий", *sūra-* "діра, порожнина", нов.перс.

sūrāx “діра”, лат. *caver-na*, алб. *thele* “глибокий”, лат. *cavus*, ірл. *cūa*, гр. *κοῖλος* “порожнистий”, *κῶος* “печера, в’язниця”, гр. *κῶος* “діра, нора”, авест. *sūra-* “нора, діра”, вірм. *sor*, лат. *cavea* “клітка”, *cavus* “порожнистий”, *caverna* “печера”, ірл. *cūa* “порожнистий”, *cūass* “печера”, брет. *kéo* “печера” + (контейнер) - лат. *cavellum* “кошик, корзина”, ром. **cavāneum* “корзина, люлька” + РОЗМІР (малий) - ‘пустий, малий, недостатній (те, що має наповнюватися, зростати)’ – д.ісл. *hūnn*, д.інд. *śūna-* “недостача, брак”, *śūnyá-* “пустий, голий, недостатній”, вірм. *sun* “дуже малий”, д.інд. *śūna-* “порожниста”, д.болг. *suǰь* “пустий, марний, дуже малий, незначний” + ВІК (малий, ‘щось нерозвинене; те, що має зростати’) - д.інд. *śāva-* “звірятко”, *śi-śu-* “маленька дитина; юнак”, гр. *κῶος* “плід, зародок”, ан.сакс. *hūn* “юнак”, *hyse* “маля”, уельс. *суw* “молода тварина”.

У такий спосіб був проведений аналіз семантичного розвитку відповідних континуантів 20 відібраних і.є. коренів, який дозволив виділити синхронічні та діахронічні значення, більшість з яких виявилися суміжними, об’єднаними одним і тим самим мотивом. На цій підставі значення об’єднані в макросеми. Наприклад, макросема ‘випуклість’ інкорпорує ‘джерело, вихідний пункт, центр’, ‘те, що відходить, розходиться від центру’, ‘віддалений від центру’, ‘слідує за ... у просторі’, ‘слідує за ... у часі’, ‘розташований позаду’, ‘розташований біля основи, внизу, з краю’, ‘розташований поряд’, ‘той, що випирає’, ‘угнутий’, а макросема ‘неподільність’ – ‘загустілий’, ‘плотний’, ‘непрониклий’, ‘твердий’, ‘один’, ‘такий самий’, ‘обидва’ та інші. Нелінійність семантичних компонентів ускладнюють як їх диференціацію, так і їх об’єднання в макросеми. Можливо, саме усвідомлення семантичного синкретизму (укупі з усвідомленням ненадійності реконструкцій) позбавило М. Фасмера [Фасмер 2007 (1), с. 304 – 305] можливості категорично спростувати версію про походження слов’янського *vъsъ* від основи зі значенням “розмножувати/ся, виводити”.

В результаті систематизації матеріалу було виділено такі компоненти інтенціоналу: ‘випуклість’, ‘неподільність’, ‘завершеність’, ‘довершеність’, ‘сукупчення’, ‘інклюзивність’, ‘міцність’, ‘надмірність’, ‘наповненість’, ‘тривалість’, ‘поширення’, ‘значна кількість’. Релевантність таких ознак підкріплюється відповідністю семантичної структури і.є. етимонів та семантичних терміналів, що становлять зону семантичної конвергенції: (1) ціле, що має невід’ємну випуклу частину - *apo-* “від, з...” > ‘з обратної сторони; позаду’ (лат. *pu* “відвернутий, позаду” > *puppis* “корма; (поет.) “корабель”); *gēu-* “загинати, згинати, закручувати” > ‘щось загнуте; край, кінцівка’ (гр. *γῦλον* “рука, нога, ноги, матка; кінцівка; ціле тіло”); (2) цілий, повний, досконалий, довершений - *kert-* “повертати, згортати, крутити” (д.інд. *kr̥tsná-* “повний, завершений, цілий”, хоча етимолгічні звязки цих одиниць з коренем *kert* -, викликають дискусії [Фасмер 2007 (4), с. 347]); (3) цілий, без залишку, без винятку - *keuə-* “набрякнути” > ‘той, що збільшується’ > ‘кожний, будь-який з ...’ (гр. *ἄ-παῶς* “будь-який” > гр. *παῶς* “цілий”); (4) цілий, щільний, повний, сукупний

- *teuə* - “набухати” > ‘наповнювати/ся чимось’ > ‘повний, наповнений без залишку’ (лат. **toveō, -ēre* “наповнювати, робити щільним”, *tōtus* “весь, цілий, сукупний”); *op-* “працювати, виробляти” > ‘виробляти достатньо, у величезній кількості’ (лат. *omnis* “увесь, кожний, будь-який, сукупний, повний, цілий”); (5) цілий, повний, численний - *pel-* “наповнювати, повний” > ‘наповнений, увесь’ (д.ірл. *līn(a)im* “я наповнюю”, *līn* “численний”, *(u(i)le* “цілий”); (6) цілий, повний, повною мірою - *lē[i]-* “бажання, волевиявлення” > ‘переповнений бажанням’ > ‘більше норми, надмірний’ > гр. *λῶιον* компаратив “ліпше”, суперлатив *λῶιστος* “найліпший” > *λεῖως* “цілком, повністю”); (7) цілий, стабільний, повторюваний, тривалий, від початку до кінця - *at-* “рухатися; рік” > ‘церемонія, обряд’ > ‘подія, що відбувається регулярно, постійно’ > ‘протягом року’ (лат. *perennis* “той, що триває цілий рік” > “стабільний, незмінний”, лат. *perennitās, ātis* “зберігати, захищати від ушкодження”); (8) цілий, міцний - *dr(e)u-* “твердий, міцний” > ‘неушкоджений’ (н.перс. *durušt* “твердий, сильний”, *durust* “здоровий, цілий”); *stēib(h)-* “твердий” (д.прус. *postippin* “ціле”); (9) цілий, повною мірою - *su-, sū-* добрий, якісний” > ‘повністю, цілковито’ (д.ісл. *sūhsvort* “дрізд = повністю чорний”); (10) цілий, один, сукупний - *sem-* “один, такий самий, подібний до” > ‘такого самого виду, сорту’ > ‘будь-хто, будь-який, кожний, весь’ (алб. *gjith* “весь, цілий”); (11) цілий, абсолютний - *kai-* “один” (д.інд. *kēvalaḥ* “повний, абсолютний, цілий”); (12) цілий, поширений від центру, весь - *цѣ-* “два, обидва” > ‘кожний, повсюди, весь’ (літ. *visas* “весь, цілий”, ст.слов. *vъsъ* “весь, цілий; той, що з усіх боків поширюється”); (13) цілий, зігнутий, щільний - *(s)ner-* “повертати, крутити” > ‘стиснений, малий за розміром/ віком’ (с.в.н. *nærlich* “стиснутий; молодий”, швед. *nör* “маленька дитина, що вчиться ходити, шкандибає”); (14) цілий, неушкоджений - *sāno-s* “здоровий” (лат. *sānus* “здоровий, неушкоджений, розумний, солідний, спокійний, цілий”).

Мотив ‘один-багато’ є релевантним і для поняття ‘те, що походить від одного центра/ джерела, поширюється в різні боки’. Цей факт (разом із ненадійністю реконструкцій), імовірно, позбавляє М. Фасмера [Фасмер 2007 (1), с. 304 – 305] можливості категорично спростувати версію про походження слов’янського *vъsъ* від основи зі значенням “розмножувати/ся, виводити”.

3. Зазначимо, що інваріантність генетичної дефініції забезпечує значущість її семіотично-моделюючого потенціалу, який полягає у можливості об’єднання в ній субкатегоріальних опозицій (+/-‘тотальність’, +/-‘розчленованість’, +/-‘збірність’, +/-‘численність’, +/-‘наповненність’, +/-‘інклюзивність’, +/-‘континуальність’ і таке інше). Через різноманітність їх культурних інтерпретацій відбувається конструювання мовних картин світу.

Так, частина складного об’єкта, яку можна виділити, відокремити, або ж вона має випуклу форму і видається вперед, при необхідності репрезентує, заміщає ціле (див. приклади вище). Тут значущою виявляється опозиція +/-‘інклюзивність’: поза межами цілого частина втрачає з ним зв’язок і цілісність порушується. З такої інтерпретації ‘цілого’ витікає вербалізація ситуації

“залишитися неприйнятним, виключеним з...” (“поза межами частини = поза межами цілого”): пор. ексклюзивні смисли рос. *за кормой, за бортом*; англ. *be thrown overboard* VS інклюзивні смисли рос. *взять на борт, на борту*, англ. *on board* “на кораблі, в самолеті”).

Опозицію +/-‘континуальність’ актуалізовано в семіотизації релятивних ознак часу як вічного повернення, циклічності. У ‘цілого’ початок збігається з його кінцем (Уроборос), або не має ані початку, ані кінця (хвилясто-кругова структура лабіринту як елементу орнаментального та хореографічного кодів в балканській моделі світу [див. докл. Цивьян 2006, с. 73 - 74]).

4. У процесі пізнання світу людина не тільки його сприймає, але й споглядає його (рос. *со-зерцает*) в тому сенсі, що сутності зі своїми властивостями постають перед нами в єдності сталого та мінливого через найрізноманітніші свої модифікації залежно від ракурсу. Так, інваріантний мотив ‘один-багато’ виступає принципом, який одночасно породжує семантичний суплетивізм та вектор, що прямує до ідеї ‘цілого’.

Отже, генетична дефініція спричинює формування різноманітних категоріальних (та субкатегоріальних) ознак, уможлиблює їхнє складне перетинання, різноманітну комбінаторику, яка, в свою чергу, породжує своєрідність класифікативних систем різних мов.

Подальше дослідження передбачає з’ясування чинників та шляхів формування мовно-культурної специфіки розвитку зазначених коренів.

Література

- Дворецкий И. Х.* Латинско-русский словарь/ И. Х. Дворецкий. – [11-е изд., стереотип.] – М.: Рус. яз. – Медиа, 2008. – 843, [5] с. *Коваль А. И.* Именные категории в пулар-фульфульде/ А. И. Коваль// Основы африканского языкознания. Именные категории/ [Виноградов В. А., Топорова И. Н., Луцков А.Д. и др./ под ред. В. А. Виноградова]. – М.: Аспект Пресс, 1996. – С. 92 – 220. *Козлова Т. О.* Рефлексы корней индоевропейского языка-основы и их концептуализация в различных лингвокультурах/ Татьяна Олеговна Козлова// *Studia Linguistica*: [зб. наук. праць/ від. ред. І. О. Голубовська]. – К.: “Київський університет”, 2009 (а). – Вип. 3. – С. 108 – 113. *Козлова Т. О.* Дериваційна активність і.-є. *sol**- в латинській мові/ Тетяна Олегівна Козлова// *Studia Linguistica*: зб. наук. праць. – К.: “Київський університет”, 2009 (б) (у друці). *Левицкий В. В.* Этимологический словарь германских языков: в 3-х т./ Виктор Васильевич Левицкий. – Черновцы: Рута, 2000 – 2001. *Левицкий В. В.* Семасиология/ Виктор Васильевич Левицкий. – Винница: Нова книга, 2006. – 512 с. *Очерки по сравнительной семасиологии германских, балтийских и славянских языков/ [А. П. Непокупный, Н. Н. Быховец, В. А. Пономаренко и др.].* – К.: Изд-во “Довіра”, 2005. – 367 с. Толковый словарь В. Даля On-Line. Републикация на основе II издания (1880-1882г.)/ [Интернет ресурс]. – Режим доступа: <http://pishemgramotno.ru>. *Фасмер М.* Этимологический словарь русского языка. В 4 т. / М. Фасмер; [пер. с нем. и доп. О. Н. Трубачева]. – [4-е изд., стер.]. – М.: Астрель: АСТ, 2007. *Цивьян Т. В.* Модель мира и ее лингвистические основы: [монография]/ Татьяна Владимировна Цивьян- [изд. 3-е., испр.]. – М.:

КомКнига, 2006. – 280 с. (*OED*) The Oxford English Dictionary. – [2nd ed.] – [on CD-ROM, version 3.1.]. – Oxford: OUP, 2004. Pokorny J. Indogermanische Etymologisches Wörterbuch: B. 1 – 3/ Julius Pokorny. – Bern: A. Francke AG Verlag, 1959.

КОРОПАТНИЦЬКА Т.П.

(Буковинська держ. фінансова академія)

ФУНКЦІОНАЛЬНО-СЕМАНТИЧНИЙ АНАЛІЗ КОНСТРУКЦІЙ ЗІ ЗНАЧЕННЯМ ІРРЕАЛЬНОГО ПОРІВНЯННЯ В НІМЕЦЬКІЙ МОВІ

The article is focused on a comprehensive analysis of structural, semantic, pragmatic and communicative aspects of an unreal comparison expressed by syntactic constructions with Conjunctive in modern German. The functions of unreal comparative utterances are defined. The nature of modality in the unreal comparative sentence in the system of evaluative and optative modality is under study.

Keywords: *the comparative construction, the unreal comparison, the unreal comparative sentence, length of the sentence.*

Дослідження вираження ірреального порівняння в мовленні засобами синтаксичних конструкцій з кон'юнктивом охоплює структурний, семантичний та комунікативно-прагматичний аспекти. Теоретичною основою роботи є структурні та семантичні концепції речення (В.Г.Адмоні (1966), О.В.Гулига (1971), Є.Й.Шендельс (1988), О.І.Москальська, І.П.Сусов (1980), Г.Гельбіг (1991)), а також теоретичні положення сучасної прагмалінгвістики (О.О.Леонт'єв (1969), Т.А. ван Дейк (1986), Ю.С.Степанов (2003), О.С.Кубрякова (1994), Г.Г.Почепцов, О.Г.Почепцов (1986)).

Метою цього дослідження є розробка лінгвістичної моделі репрезентації ірреального порівняння в мовленні з використанням характерних для німецької мови синтаксичних конструкцій з кон'юнктивом та встановлення їх структурних, семантичних та прагматичних характеристик. Досягнення поставленої мети передбачає розв'язання конкретних завдань:

- встановити сутність поняття “ірреальне порівняння”;
- виділити основні структурні та семантичні характеристики синтаксичних конструкцій з кон'юнктивом як засобів вираження ірреального порівняння;
- визначити роль форм кон'юнктива в побудові синтаксичних конструкцій із семантикою ірреального порівняння.

Предмет дослідження становлять структурні, семантичні та комунікативно-прагматичні особливості компаративних речень з кон'юнктивом на позначення ірреального порівняння.

Об'єктом дослідження є компаративні речення з кон'юнктивом в системі мови і в структурі тексту.